

4 FILOZOFIE OBDOBÍ HELÉNISMU, PATRISTIKA A SV. AUGUSTIN

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

4. modul přiblíží čtenáři filozofické a myšlenkové směry období helénismu (stoicismus, epikúreismus, skepticismus, eklekticismus) a pozdní antiky (novoplatónismus). Seznámí studenty s filozoficky relevantními myšlenkami vznikajícího křesťanství, postojů církevních Otců a zejména nejvýznamnějšího představitele patristiky sv. Augustina.

CÍLE KAPITOLY

Po prostudování této kapitoly budete znát:

- v čem se liší helénistická filozofie od filozofie klasického Řecka,
- jádro stoické „fyziky“ – učení o logu a jak se toto učení promítá do stoické etiky, jaká cesta vede k příslovečnému stoickému klidu
- v čem spočívá jádro epikúrejské etiky,
- jak se dívají na poznatelnost skeptikové,
- co vybírají eklektikové,
- jaký význam má pojem Logos u Filóna Alexandrijského,
- jak vzniká svět podle novoplatóniků a jaké místo zaujímá v hierarchii jsoucího hmota,
- jaké jsou hlavní rysy vznikajícího křesťanství,
- jak se staví k filozofii patristika,
- v čem spočívá Augustinův teocentrismus, jak vysvětluje přítomnost zla ve světě, co je to predestinace a co je obsahem lidských dějin.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Helénismus, stoikové - logos, apatie, ataraxie, humanitas, epikúreismus – slast, strast, skepticismus – epoché, eklekticismus - Cicero, synkretismus – Filón, Logos, novoplatónismus – emanace, křesťanství – patristika, sv. Augustin – teocentrismus, teodicea, predestinace, Boží obec

Historicky se helénismus vymezuje obdobím 338 – 31 před naším letopočtem. V roce 338 dochází ke ztrátě samostatnosti řeckých městských států (polis) – jsou sjednoceny pod Makedonskou nadvládou a Alexandr Veliký vytváří obrovskou říši, rozšiřovanou svými výboji. Po jeho smrti vznikají helénistické státy, které jsou pak postupně ovládány Římem. Letopočet 31 př. Kr. je rokem, kdy je k Římu připojen poslední z helénistických států – Egypt.

Sjednocujícím jazykem je řečtina.

Rok 31 ovšem neznamená kulturní porážku helénismu – pokračuje ještě několik století na území Římské říše, a to až do poloviny 6. století n. l., kdy roku 529 východořímský císař uzavřel všechny filozofické školy.

Pojmem helénismus rozumíme **rozšíření řeckého panství a řecké vzdělanosti**, a to do Egypta, Malé Asie, Sýrie, Persie, Mezopotamie, včetně rozšíření na území Římské říše. Helénismus tak vytváří první světovou kulturu. (Letopočet 338 znamená konec klasického Řecka, konec *polis* a nastolení *kosmopolis*.)

Helénismus navazuje na kulturu klasického Řecka, avšak jiná společenská situace jí přináší nové rysy: řecká kultura je ovlivňována cizími orientálními prvky. Vzdělání a blahobyt středních a vyšších tříd – vzniká u nich jiné životní naladění: chuť žít a užívat. Roste význam **etiky** – zejména hédonisticky zaměřené. Filozofie klade důraz na individuum, problémy **jedince**, jeho soukromý život. Nový životní styl ovšem brzy vyčerpává své možnosti a dochází k pocitům přesytenosti a přáním dobrovolného odejití ze života. Filozof se má stát lékařem duše (*psychiatros*).

Kosmopolitizace světa, sblížení kultur vede k překonání etnických rozdílů a odlišování Řeků a barbarů a je formulován obecný pojem **lidství**, pojem společné lidské podstaty.

Jistá analogie mezi některými rysy helénistické kosmopolitizace a dnešní globalizace vysvětluje z následujícího citátu od Plinia Mladšího (61-113), ve kterém reaguje na tehdejší rozvoj silniční sítě. (Dnes máme dálniční komunikace a komunikujeme i prostřednictvím elektronických dálnic – internetu.) „*Národy bydlící v protilehlých končinách jsou tak v čilém obchodním spojení, že se zdá, jako by se předměty, které se vyrábějí jen v některých místech, dělaly všude.*“

Athény získávají významného konkurenta v helénistické Alexandrii, kde vzniká proslulé **Múseion** – největší antická vědecká instituce (jejím vzorem byly athénská Akademie a Lykeion).

Nejvýznamnějšími filozofickými školami, které vznikly v období helénismu, byly: **stoicismus**, **epikúreismus** a **skepticismus**.

4.1 Stoicismus

Stoicismus byl nejvlivnější a nejdéle působící filozofickou školou období helénismu (celé pětistiletí!). Název získal podle místa v Athénách, kde se původně stoikové scházeli: *stoa poikilé* – „pestré sloupořadí“. Ve vývoji stoicismu se rozlišují tři etapy:

- **Stará stoa** (asi 300 – 150 př. n. l.) působila zejména v Athénách. Zde ji založil **Zénón** z Kitia (336 – 264). **Chrisippos** (asi 280 – 205) pak rozpracoval stoickou filozofii v systém.
- **Střední stoa** (asi 150 – 0) je obdobím postupného rozšiřování stoicismu v Římě. Etapu zahájil **Panaitios** (asi 185 – 110 př. n. l.) a nejvýznamnějším představitelem byl Panaitiův žák **Poseidónios** (asi 135 – 51 př. n. l.).
- **Nová (mladší) stoa** (1. stol. n. l. - asi 200 n. l.) působí již zcela na půdě Říma. K hlavním představitelům patřil vychovatel císaře Nerona **Seneca** (asi 4 př. n. l. - 65 n. l.), dále propuštěný otrok **Epiktétos** (55 – 135 n. l.), známý svým diogenovským způsobem života, a Marcus **Aurelius** (121 – 180 n. l.), „filozof na trůně“.

Neplést se Zénónem z Eleje či jinými!

Hlavním centrem byl ostrov Rhodos.

Stoikové dělili filozofii na 3 části: logiku, fyziku, které byly předstupněmi třetí části, a to etiky tvořící centrální část stoické filozofie.

- **Logika** nás podle stoiků učí zacházet s pojmy, vytvářet soudy a úsudky. Je nástrojem filozofie. Stoikové v mnohém obohatili Aristotelovi logiku. Do oblasti logiky zahrnovali i gnozeologickou problematiku.
- **Fyzika** je u stoiků označením pro přírodní filozofii i ontologii. Podle stoické fyziky jsou podstatou všeho dva principy: látka, hmota, která je bez kvalít, která je pasivní. Aktivním principem je logos.

K ZAPAMATOVÁNÍ 1

Logos je rozum vládoucí světu.

Stoikové současně chápou boha jako světovou duši (*pneuma*) tvořenou ohněm a vzduchem. Stoicismus je zde inspirován Hérakleitovým pojetím „LOGOS = OHĚŇ“.

Celý svět je v určitých cyklech zachvacován **světovým požárem** (*ekpyrósisis*), aby později vznikl znovu jako přesná kopie světa dřívějšího. Tato koncepce se označuje jako **idea věčného návratu**. Připomeňme spřízněnost pojetí cyklů světových požárů s Hérakleitovým *věčně se rozněčujícím a uhasínajícím ohněm*.

Projevuje se zde i vliv východních nauk.

Etika

Centrální část stoické filozofie - etika v lecčems navazuje na kyniky, ale zároveň je překonává. Podobně jako u kyniků je zde stanoven základní požadavek – žít podle přírody. U stoiků to znamená žít ve shodě s kosmickým (světovým) řádem, s rozumem, který vládne v přírodě, a tím je **logos**.

Proto nejdůležitější ctností, kterou dospíváme k blaženosti je rozumný život, moudrost. Moudrost tedy spočívá v podrobení se řádu kosmu (logu) a nechtít nic, co je proti tomuto řádu a co není v naší moci, tj. to co patří ke věcem **lhostejným** (indiferentním, *adiafóra*): život, zdraví, majetek, čest, nemoc, smrt, chudoba, otroctví. Důležité je poznat, co je dobré, co je špatné a co lhostejné.

Při poznávání dobrého jsme omezováni svými vášněmi a pudy. Vášně jsou nemocemi duše, proto je třeba se od těchto **vášní** (*pathé*) oprostit. Lékem je tedy oproštění se od vášní, pro které stoikové používají pojem **apatie** (*apatheia*). Apatie pak vede ke stavu trvalého klidu za všech okolností, jímž je **ataraxie** (neotřesitelnost).

Stoická myšlenka jednoty lidského rodu vyplývá z pojetí logu: Protože všichni lidé jsou podrobeni témuž řádu kosmu (**logu** – rozumu vládoucímu světu), jsou občany jednoho světového státu a jsou si rovni. Všichni lidé jsou rozumné bytosti. (I otroci se rodí jako svobodní.) Odtud stoikům vyplývá pojem přirozeného práva, který přešel do římského právnictví

Ovšem podle Epiktéta rovnost není dána stejným podílem lidí na božskosti – logu: lidé jsou si rovni svou bezmocností. Stejně bezmocný je císař i otrok.

Z myšlenky jednoty lidského rodu vycházejí také **Panaitios** a **Poseidónios**, kteří formulují myšlenku **lidství** (*filantropiá*, lat. *humanitas*). V této myšlence je obsažen požadavek, aby každý jednotlivec aktivně rozvíjel spravedlnost a lásku k lidem jako nepsaná pravidla lidského soužití. O stoickou myšlenku humanity se opírá Cicero.

4.2 Epikúreismus

Epikúros (342 – 271 př. n. l.), jehož jméno dalo směru název, byl atomistou – rozpracoval atomistickou teorii, ovšem jádrem jeho učení je **etika**. Filozof má být lékařem duše a filozofie připravovatelkou duševního štěstí. Za jediné motivy lidského jednání považuje **slast** a **strast**. Tělesnou a duševní slast (*hédoné*) pokládá za největší dobro.

Orientaci na fyzické požitky najdeme u pozdějších následovníků.

Epikúrejcům bývá nespravedlivě přisuzována bezuzdná požívačnost. Původní epikúreismus se značně přibližuje životnímu názoru stoiků.

Člověk se má vyhýbat strastem tělesným a duševním a co se slastí týče, nemá jít o dosažení co nejvíce konkrétních aktuálních požitků (např. z dobrého jídla), ale o trvalou slast v klidu, v pozitivně laděném, rozumném životě bez otřesů a potíží – **ataraxie**. Vedle střízlivého rozvažování je podmínkou ataraxie stranění se veřejného dění. („*Žij skrytě!*“)

Titus Lucretius Carus (98 – 55 př. n. l.) je nevýznamnějším představitelem římského epikúreismu. Také on byl atomistou. Výklad Epikúrova učení podává v rozsáhlé didaktické básni **O přírodě** (*De rerum natura*).

POZNÁMKA: Podrobněji o epikúreismu, zvláště o jeho zasazení do antického hédonismu, bude pojednáno v navazujícím předmětu Etika.

4.3 Skepticismus

Skeptestai = uvažovat, zkoumat, „nedůvěřovat“.

Skepticismus vyrůstá z celkové helénistické atmosféry lability a nejistoty. Navíc dosavadní vývoj řeckého myšlení nakupil ve filozofii celou řadu protichůdných mínění, což vedlo k nedůvěře ke kterémukoliv z nich.

Zakladatelem tohoto směru je **Pyrrhón** z Élidy (asi 360 – 270 př. n. l.), podle jeho jména se tento směr označuje také jako **pyrrhónismus**.

Skeptikové volně navazují na sofisty. Zatímco sofisté dospívají k názoru, že naše poznání je relativní (je možné několik výkladů téže věci), skeptikové učí, že platné poznání je zcela nemožné – tzv. **agnosticismus**, a člověk se má zdržet jakéhokoliv úsudku o věcech. Zdržení se úsudku je označováno pojmem **epoché**. Prostřednictvím epoché člověk získává vnitřní klid (ataraxii), a tím i blaženost.

Lat. probabilis = pravděpodobný.

Skepticismus pronikl i do střední a nové platónské Akademie. Nejvýznamnějším představitelem akademické skepse 3., tj. nové Akademie byl **Karneadés** (asi 214 – 129 př. n. l.), který vypracoval mírnější podobu skepticizmu – **probabilismus**. Podle probabilismu k praktickému životu stačí nikoliv pravdivé, ale aspoň pravděpodobné poznání.

V 1. a 2. stol. n. l. se obnovuje původní pyrrhónismus zásluhou **Ainisdéma**, **Agrippy** a **Sexta Empeirika**, kteří sestavovali tzv. **tropy** – argumenty epoché.

K akademickým skeptikům měl blízko představitel římského eklekticismu - **Marcus Tullius Cicero**.

4.4 Eklekticismus

Pojem eklekticismus je vytvořen z řeckého slova *eklegein* = vybírat. Tento přístup se objevuje v římské filozofii, která je v podstatě nepůvodní a čerpá z předchozích filozofických učení. Římané přebírali různorodé řecké filozofie a vybírali z nich to, co se jim jevilo jako správné. Rysem římského vědění byl také encyklopedismus, snaha o shrnutí dosavadních vědomostí.

Největším encyklopedistou byl M. T. Varro (116-27 př.n.l.)

Marcus Tullius Cicero (106 – 43 př. n. l.)

Politik, spisovatel, řečník – byl hlavním představitelem římského eklekticismu. Své názory, především z oblasti etiky, si vytváří na bázi stoicismu (byl přítelem Panaitia a Poseidonia, propagoval myšlenku **humanity**) s prvky skepticismu (zastával probabilismus).

Podle Cicera každý filozofický směr vytyčuje cestu k dosažení ctnosti různě a přináší něco nového – proto doporučuje spojit všechno, co je přínosem jednotlivých filozofických škol, v jeden celek.

Cicero je tvůrcem latinské filozofické terminologie – v češtině máme přejatá slova jako např. substance, kvalita apod.

Eklekticismus byl příznačný pro fázi římského helénismu, pro období sklonku antiky je charakteristický filozofický a náboženský **synkretismus**. Zatímco eklekticismus je založen na vybírání a slučování učení více či méně slučitelných, synkretismus spojuje neslučitelné. Synkrezí vzniká „srostlice“ nesourodých prvků různých myšlenkových soustav.

Etymologie slova není zcela jasná.

Filón Alexandrijský (asi 25 př. n. l. - 50 n. l.)

Židovský filozof píšící řecky. Snaží se sloučit řeckou filozofii s židovským náboženstvím. Starý zákon považuje za základ veškeré moudrosti a prý z něj vychází celá antická filozofie.

Podle Filóna se např. Hérakleitos naučil své nauce o protikladech u Mojžíše, podle kterého „Abrahám rozpůlil krávu, kozu a berana a dal vždycky jednu půlku proti druhé“.

Ve svém filozofickém učení Filón navazuje na Platóna (pojetí idejí) i na stoiky (pojetí logu). Učí, že bůh je vůči světu **transcendentní**, je mimo náš svět, a nemůže tedy na svět působit. Bůh vládne pomocí prostředníka stojícího mezi ním a světem, a tím je **Logos** tvořený souhrnem idejí. Logos – prostředník mezi bohem a světem – zaujímá vůči bohu druhé místo jako „syn boží“ a je zástupcem boha na zemi.

Lat. transcende-re = překračovat, přesahovat.

BŮH → **LOGOS** → **SVĚT**
 (prostředník mezi bohem a světem)

Zpopularizovaná forma Filónova učení o Logu se šířila v židovských sektách a měla vliv na utváření raně křesťanského učení.

Janovo evangelium začíná textem: „Na počátku bylo Slovo, to Slovo bylo u Boha a to Slovo bylo Bůh.“ (Slovo = řec. logos) Všimněme si cesty, kterou uskutečnil LOGOS zavedený Hérakleitem: Hérakleitos – stoikové – Filón – Jan.

Eklekticismus je ve 3. století vytlačen novoplatónismem.

4.5 Novoplatónismus

Novoplatónismus je poslední velkou filozofickou školou starověku. Nejvýznamnějšími novoplatóniky byli **Plotinos** a jeho žák **Porfyrios** (vydával a komentoval Plotína, zabýval se Aristotelovou logikou a kategoriemi).

Plotinos (203 – 270 n. l.)

Narodil se v egyptské Lykopolí, vzdělání získal v Alexandrii, působil v Římě.

Dovedl do krajnosti Platónovo vyzvedávání ideálního před fyzickým (dokonce se styděl za to, že má tělo).

Božskou bytost, která je věčná, nehybná a dokonalá, nazývá jako Jedno, První, Dobro.

Vše ostatní co jest, tedy svět, nemohl být podle Plotína stvořen, a to proto, že bůh (Jedno) je ve své dokonalosti nehybný. Nemohl tedy uskutečnit tvořivou činnost. Svět vzniká **vyzařováním** (emanací) božské bytosti. Toto vyzařování se děje stupňovitě – vyzařování vytváří hierarchii různých sfér bytí: od jediného dokonalého Jedna ke stále nižším, stále nedokonalějším stupňům, od boha vzdálenějším stupňům.

Nejméně dokonalá je **hmota**. Je nejvíce vzdálená od Boha (Jedna, Dobra), od zdroje vyzařování, a hmota je tedy spojena s temnotou, zlem, nebytím.

Stupně sfér bytí (hypostaze) podle Plotína:

Mystická nauka:
řec. *myein* = zavírat oči.

Nejvyšším cílem člověka je opětné sjednocení jeho jednotlivé duše s bohem, z něhož vzešla. Člověk se má oprostit od tělesné smyslovosti, od smyslů, které jej váží k tělu, ke hmotě, „zavírat oči“, a dokonale se pohroužit do svého nitra a v tomto extatickém stavu (tj. stavu vytržení) splynout s Bohem.

4.6 Vznik křesťanského myšlení

K synkretickým myšlenkovým proudům poslední fáze antiky zmíněným v kap. 4.4 patří také křesťanství. Jedná se sice o směr náboženský, ovšem od samého počátku jsou zde přítomny filozoficky relevantní myšlenky. Navíc křesťanství významně ovlivnilo budoucí vývoj dějin filozofie.

Křesťanství vzniká v 1.- 2. století n. l. (tedy po Kristu) v duchovní atmosféře judaismu prosycené myšlenkami antického synkretismu.

Mesiáš = hebr. *Mašiach* = řec. *Christos*.

Ze Starého zákona čerpá židovský **monoteismus** (víra v jediného boha), **mesianismus** (víra v příchod Mesiáše), **kreacionismus** (učení, že Bůh stvořil svět z ničeho).

Křesťanství také přebírá židovský **koncept lineárního času**.

Pro mytologii a antiku je příznačné cyklické pojetí dění, připomeňme neustálé cykly směřující od zlatého věku přes stříbrný a měděný k věku železnému, po kterém zase nastává věk zlatý nebo stoické pojetí světového požáru, po kterém vzniká svět znovu jako přesná kopie světa předchozího, nebo např. Polybiův koloběh ústav.

Oproti tomu je židovské chápání dějin nasměrováno k dosažení cíle přislíbeného Hospodinem. V křesťanství získává toto nasměrování k cíli určitější obrysy a dostává podobu dosažení spásy.

Oproti antice se dění a dějiny neodehrávají cyklicky, ale lineárně (směřují k cíli, jímž je dosažení spásy), dějiny jsou neopakovatelné a odehrávají se mezi Stvořením a Posledním soudem.

Z antické filozofie měli vliv na utvářející se křesťanství **stoikové**, zejména myšlenka rovnosti lidí, které ovšem v křesťanství není rovností lidí na stejné božskosti (účasti na božském logu), nýbrž **rovností před Bohem**. Dále to bylo učení **Filóna** Alexandrijského o **Logu – Synu Božím** i učení **novoplatónismu** – pojetí pozemského světa spojovaného se zlem.

(Později vzniká svébytný křesťanský novoplatónismus, reprezentovaný zejména Pseudodionýsiem v 5. až 6. století.)

Ve křesťanském středověkém učení se rozlišují dvě velká období: **patristika** (1. - 8. stol.) a **scholastika** (9. - 15. stol.)

Patristika (1. - 8. stol.), učení tzv. církevních Otců (*patres*) svou první fází časově zasahuje do antiky.

V první etapě působí tzv. **apologeté** – obránci křesťanství, a to proti předsudkům pohanských filozofů. Často měli klasické filozofické vzdělání, které používali k dokazování mravní nadřazenosti křesťanství.

Takovým byl např. **Justin Mučedník** (106 – 166) označovaný jako „křesťanský Sókratés“.

Tertullianus (160 – 220)

Tertullianus pocházel z Kartága, vzděláním právník, zakladatel křesťanské latinské literatury.

Tertulián ostře vystupuje proti antické filozofii a proti ní klade křesťanské učení. Oproti moudrosti (rozumu) staví **iracionalitu víry**. Je mu připisován výrok: *Credo, quia absurdum*. - *Věřím, protože je to nesmyslné*. K rozumu se tedy staví negativně – negace rozumu je proto kladem pro víru.

Ve druhé etapě patristiky působí tzv. **systematikové**, rozpracovávající křesťanské učení.

Jmenujme **Klémense Alexandrijského** a **Órigena**, oba z 2. – 3. století. Největším představitelem patristiky byl sv. Augustin, o kterém pojednáme v další kapitole.

4.7 Augustinus Aurelius – sv. Augustin (354 – 430)

Narodil se v Thagaste v Numidii (severní Afrika). Byl synem pohanského otce a křesťanské matky (sv. Monika). Působil jako učitel rétoriky v Kartágu, v Římě a v Miláně, kde přestoupil na křesťanství. Stal se knězem v Hippó (Numidie), od roku 396 biskupem.

Augustinus vedl v mládí výstřední život, ovšem vlivem jednoho Ciceronova spisu byl přiveden ke studiu filozofie a hledání pravdy. Prošel vlivem různých škol: manicheismu, skepticismu a novoplatónismu. Pravdu ovšem nachází v křesťanství. Augustinovo učení bylo po osm století určujícím duchovním zdrojem středověkého myšlení.

Manicheismus – heretické hnutí učící o dualismu dobra a zla v lidské duši. Člověk se může spasit askezí.

Hlavní díla: **Vyznání** - 13 knih, část je psána formou modlitby, část formou vzpomínek, vzpomíná zde také na své divoké mládí. **O trojici** – traktát. **O boží obci (De civitate Dei)** – 22 knih. O tomto díle pojednáme v souvislosti s Augustinovým pojetím dějin.

Teocentrické pojetí filozofie

Augustin učinil Boha **centrem** filozofického myšlení:

Bůh je **nejvyšší podstatou** – nejvyšší **skutečností, pravdou, dobrem** i nejvyšší **příčinou všeho**. Jedině on existuje z vlastní přirozenosti, nezávisle. Bůh je absolutní (nezávislý, nepodmíněný). Vše ostatní existuje díky jeho vůli. Svět je tedy závislý na Bohu – svět je relativní.

Bůh svět nejen stvořil, ale také jej neustále zachovává – neustále pokračuje v jeho tvoření.

Bůh je také nejdůležitějším **předmětem poznání**, a to na rozdíl od věcí pomíjivých, věcí relativních. Pomíjivé, relativní věci nemají pro opravdové poznání, tedy poznání Boha, žádný význam.

Bůh je současně **příčinou poznání**. Bůh totiž vkládá světlo do lidské ho ducha, do lidské mysli.

Je také **nejvyšším dobrem** a příčinou veškerého dobra.

Pojetí duše

Duše je blízká Bohu, je nemateriální, je nesmrtelná. S Augustinovým stanoviskem, že Bůh jako nejvyšší duchovní podstata stvořil svět ze své vůle souvisí, že 1. **duše má převahu nad tělem** a 2. **vůle (s ní i city) má převahu nad rozumem**.

Ad1. Prvenství duše nad tělem vyžaduje, aby člověk více dbal o duši a odvracel se od smyslových rozkoší.

Ad 2. Základem duševního života je **vůle**, nikoliv rozum. Augustin zde zaujímá voluntaristické a iracionalistické stanovisko.

Lat. voluntas = vůle.

Teorie poznání

Podle Augustina lze štěstí člověka najít pouze v Bohu, ve **spojení s Bohem**. Toto spojení se odehrává skrze poznávání Boha.

Člověk poznává Boha prostřednictvím sebepoznání, tj. **poznávání vlastní duše**. „*V duši dlí pravda.*“ Že poznáváme své poznatky z vnějšího světa, je jen zdání. Totiž v duši nalézáme jen to, co máme od Boha. Jsme odkázáni jen na to, co Bůh vložil do naší duše, jak naši duši ozářil.

Pravdu o Bohu nepoznává rozum, ale **víra**. A víra je věcí vůle a citů. „*Věř, abys rozuměl.*“

Teodicea (ospravedlnění boha)

Z absolutního chápání Boha (nejvyšší skutečnost, nejvyšší dobro) vyplynula Augustinovi nutnost vyrovnat se s problémem zla. Na jedné straně svět jako dílo boží nemůže být jiný než dobrý, na druhé straně existence zla je nepochybná. Jak řeší sv. Augustin tento rozpor?

Podle Augustina **zlo** není něco, co je absolutně protikladné dobru. Zlo je jen nedostatkem dobra, je jeho **relativním stupněm**.

Zlo vzniká **odvrácením** se (vzdálením) od absolutního, od Boha.

U Augustinova pojetí lze tušit novoplatónský půdorys: Zlo je sféra, která nejvzdálenější od zdroje světla – Boha, Dobra.

Takovým odvrácením či vzdálením je **pýcha** (snaha vystačit si bez Boha) a **žádostivost** (starost o pomíjivé, materiální, relativní věci).

Označení teodicea (ospravedlnění boha) pochází až od Leibnize v novověku.

Predestinace

V době sv. Augustina proběhl **spor o svobodu lidské vůle**. Podle britského mnicha Pelagia se člověk rodí svobodný a bez hříchu, může tedy sám, bez pomoci církve usilovat o své spasení, bude-li se držet učení Ježíše Krista.

Proti tomuto učení staví sv. Augustin své učení o predestinaci – božském předurčení:

Všichni lidé jsou zatíženi dědičným hříchem (Adam dědičným hříchem ztratil svobodu). Bůh je milostivý, a tak někteří budou vykoupeni a povoláni k blaženosti. Jiní jsou zavrženi, odsouzeni k věčnému zatracení. Kdo bude vykoupen a kdo bude zatracen, o tom Bůh rozhodl předem!

Teorie predestinace sehrála důležitou úlohu v době reformace.

Naskytá se otázka, podle jakého kritéria takto Bůh rozhodl. - Rozhodl tak podle své moudré, tajemné vůle, vymykající se lidskému chápání.

Tato Augustinova nauka byla později církví zmírněna: Bůh nerozhodl o vykoupení, či zatracení předem, ale díky své vševědouce zná, kudy se bude ubírat cesta jednotlivých lidí.

Pojetí času

V Augustinově koncepci lze najít dva momenty. První bychom mohli nazvat psychologickým. Totiž podle sv. Augustina **čas nelze oddělit od našeho vědomí**: minulost existuje jen ve vzpomínce, budoucnost v našem očekávání. Pro člověka je skutečná jen bezprostřední přítomnost. Na rozdíl od člověka Bůh stojí nad časem. To, co se před námi vynořuje (budoucnost) a mívá nás (minulost), je pro Boha stejně přítomné.

Dalším momentem je pojetí, že **čas se týká pouze stvořeného**. Je pouze tam, kde je svět, před stvořením čas neexistoval. Čas začal Stvořením a skončí Posledním soudem. Stvořením a Posledním soudem jsou také časově vymezeny dějiny.

Pojetí dějin

Svou filozofii (teologii) dějin Augustin podává v 11. - 22. knize svého díla **O Boží obci**. V dějinách jde o spásu člověka odpadlého od Boha (odpadl dědičným hříchem) – dějiny jsou **dějiny spásy**. Dějiny jsou řízeny Bohem, Božskou Prozřetelností – **Bůh dějiny řídí**.

Samotným **obsahem dějin je boj dvou obcí**: na jedné straně stojí **Obec Boží** (Civitas Dei), která se skládá z vyvolených (predestinovaných) ke spáse a milosrdenství, na druhé straně **pozemská obec** (civitas terrena n. diaboli), která zahrnuje zatracené – samolibé, ziskuchtivé, zapomínající na Boha.

Obce mají své hlavní reprezentanty: Boží obec – nejprve Izrael, pak církve. Pozemská obec – velké státy, naposledy Římskou říši. Jednotliví členové obou obcí jsou v reprezentantech smíšení, takže protiklad obou obcí byl v dějinách skrytý. Až po **narození Krista** se stává Boží obec viditelnou. Boží obec v dějinách sílí, a to zejména po příchodu Krista. Jeho příchod je **neopakovatelným středem dějin**.

Proces dějin sv. Augustin rozčleňuje do **šesti epoch** (analogie šesti dnů Stvoření). **Cílem dějin je sedmý den**, naplnění dějin na konci času, **nastolení Království nebeského**, naplnění Boží obce.

Augustinovo a vůbec křesťanské pojetí dějin je **lineární a eschatologické**, tj. směřující k cíli, svému konci.

Řec. eschatos = poslední.

SHRnutí KAPITOLY

1. Kulturní helénismus spočívá v rozšíření řecké vzdělanosti, která ovšem získává nové rysy – důraz na individuum, hédonismus, je překonán řecký etnocentrismus – formulace společné lidské podstaty.
2. Podle stoiků je veškerá příroda, hmota prostoupena logem. I člověk má žít podle řádu vládnoucím v přírodě (logu), nemá chtít nic ostatního. Od věcí, které jej k tomu svádí, se má oprostít (apatie). Jen tak lze dospět k ataraxii – trvalému klidu. Všichni lidé se podílejí na logu a jsou si rovni.
3. Podle epikúrejců je nejvyšším dobrem slast (hédoné) spočívající v poklidném rozumném životě – ataraxii.
4. Skepticismus hlásá agnosticismus. Aby člověk získal vnitřní klid, musí se zdržet úsudku (epoché).
5. Římský eklekticismus vybírá a spojuje z předchozích různorodých řeckých filozofických směrů to, co považuje za přínosné.
6. Filón chápe Logos jako prostředníka mezi Bohem a světem. Logos zaujímá druhé místo jako „syn boží“.
7. Podle novoplatónika Plotína vzniká svět vyzařováním božské bytosti (Jedna, Dobra). Vyzařování se děje stupňovitě, v hierarchii jsoucího stojí nejnižší hmota – temnota a zlo.
8. Vznikající křesťanství přebírá z judaismu monoteismus, mesianismus, kreacionismus, pojetí lineárního dění směřujícího k cíli (Spása). Měly na něj i vliv antická učení: stoikové – myšlenka rovnosti lidí, Filón - učení o Logu – Synu Božím a novoplatónismus s po pojetím devalvace světa. Prvním velkým obdobím křesťanského myšlení je patristika, učení církevních Otců.
9. Nejvýznamnějším představitelem patristiky byl sv. Augustin, který postavil Boha do centra filozofického myšlení. Bůh je nejvyšší podstatou, dobrem, pravdou, ale i příčinou dobra a lidského poznání. Bůh řídí také dějiny, ve kterých se odděluje Boží obec a obec pozemská.

OTÁZKY

1. Jaké vidíte rozdíly v myšlení klasického Řecka a v myšlení helénismu?
2. Čím odůvodňují stoikové rovnost lidí?
3. Ve kterých helénistických směrech figuruje pojem ataraxie?
4. Jaké jsou podobnosti raného křesťanství se stoicismem?
5. Jak souvisí raně křesťanská devalvace světa s novoplatónismem?
6. Jak vysvětluje sv. Augustin existenci zla ve světě stvořeném Bohem?
7. V čem spočívá lineárnost Augustinova pojetí dějin?